

Министерство
на образованието и науката

АЗ·БУКИ

Национално издателство
за образование и наука

**БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
И ЛИТЕРАТУРА**

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

ИСТОРИЯ

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

**МАТЕМАТИКА
И ИНФОРМАТИКА**

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

ПРЕДУЧИЛИЩНО
НАЧАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ
ПЕДАГОГИКА

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

ХИМИЯ
**ПРИРОДНИТЕ НАУКИ
В ОБРАЗОВАНИЕТО**
астрономия
биология
география
физика

**ПРОФЕСИОНАЛНО
ОБРАЗОВАНИЕ**

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

**СТРАТЕГИИ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА
И НАУЧНАТА ПОЛИТИКА**

Научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

Философия

Българско научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

**Чуждоезиково
обучение**

Научно-методическо списание
• година XX, 2012 • киев 1

Избрано

от текстовете, публикувани в списанията
на Национално издателство

АЗ·БУКИ

www.azbuki.bg

7 14 – 20 февруари 2019 г.

Взаимовръзката между академичната автономия и акредитацията

Откъс от „Акредитацията на висшите училища като гаранция за качество на висшето образование в контекста на академичната автономия“

Андрияна Андреева

Дарина Димитрова

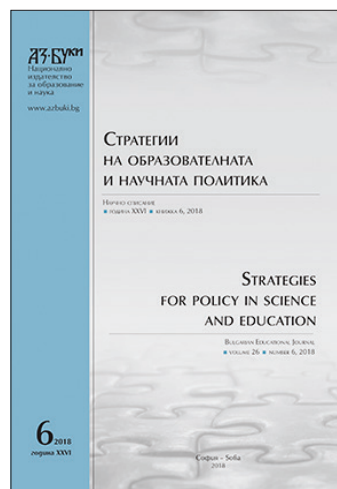
Икономически университет – Варна

Въведение

В съвременния период от развитието на висшето образование в България се наблюдават процеси, които със своята динамика въздействат по различен начин върху образователния продукт. Нормативната рамка в областта на висшето образование е тази, която създава регулация на обществените отношения. Характерно за периода след 1989 г. е, че българското висше образование претърпя трансформация, преминавайки от императивна уредба и строг административен контрол в периода на социалистическото развитие към автономия на висшите училища. В контекста на източниците на норми това предостави свобода на висшите училища да влияят върху образователния процес посредством вътрешните си актове, респективно върху образователните и изследователските процеси. Това, от една страна, може да се разгледа като гообогатяване на източниците и привнасяне на опита, отразяване на особеностите в конкретните области и професионални направления, но същевременно гържавата следва да създаде гаранции за контрол върху образователната дейност на висшите училища и респективно на това върху качеството ѝ. Висшето образование в България е изправено пред множество предизвикателства – осигуряване на качество, публичност и прозрачност на процесите, отчетност и ефективност на резултатите.

Като участник в Болонския процес от 1999 г., страната ни изпълнява поетите ангажименти за

Заглавието е на редакцията

www.strategies.azbuki.bg

*Списание се реферира и
индексира в Web of Science;
Emerging Sources Citation Index;
The Philosopher's Index*

Главен редактор

Проф. д-р Ирина Колева
E-mail: kolevaira@gmail.com

Редактор

Д-р Албена Симова
0889 88 21 83

Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: strategies@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Стратегии на образователната и научната политика“, кн. 6/2018:

ПРИБИЩАВАЩО ОБРАЗОВАНИЕ

Оптимизиране на образователния процес в контекста на приобщаващото образование / *Пелагия Терзийска*

Децата в конфликт със закона и участието им в химерни групи / *Рая Димитрова*

Art Activities in Correctional-Pedagogical Work with Children with Special Educational Needs – Teachers and Parents Perspective / *Apostolia Euripidis Charmani*

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ И ПАРАДИГМИ

Културна комуникация и национална консолидация / *Мююн Тахиров*

Акредитацията на висшите училища като гаранция за качество на висшето образование в контекста на академичната автономия / *Андряна Андреева, Дарина Димитрова*

Феминизация на учителската професия в България / *Петрана Стойкова*

ОЦЕНЯВАНЕ В УЧИЛИЩНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

The Factors Effecting the Turkish Students' Environmental Optimism and Awareness Level in PISA 2015 / *Ezgi Mor Dirlik, Kadir Karatekin*

реорганизация на образователния процес в основите насоки: въвеждане на сравними с останалите европейски страни образователни степени (ОКС „Бакалавър“, ОКС „Магистър“ и ОНС „Доктор“); внедряване на системата на учебни кредити; въвеждане на европейски измерения за качество.

В тази връзка, беше извършена промяна на методите и критериите в дейността на Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА). Важна стъпка е присъединяването към Европейската асоциация за гарантиране на качество във висшето образование (ENQA) и към Европейския регистър за гарантиране на качество (EQAR).

Безспорната актуалност на изследвания проблем произтича, от една страна, от непрекъснатите законодателни корекции в нормативната рамка на висшето образование и от друга страна – от нестихващия в последните пет години интерес от страна на членовете на академичния състав на висшите училища към реформата и от широката общественост към качеството на българското висше образование.

Научната цел на настоящата статия е да се направи теоретично изследване на взаимовръзката между академична автономия и акредитацията на висшите училища. Акцент в изложението е поставен на спецификата на дейността, осъществявана от НАОА, в контекста на осигуряване на качество на висшето образование. На база на комплексния анализ се правят изводи с практическа насоченост.

За реализиране на поставената цел авторите си поставят следните конкретни **задачи**.

– Да се извърши анализ на основните насоки в дейността на НАОА, насочени към гарантиране на високо качество на българското висше образование.

– Да се очертае взаимовръзката между академичната автономия, като основен принцип в управлението на висшите училища, и акредитацията, като форма на външен контрол за качеството на висшето образование и удостоверяване дейността на образователните институции.

– На база на извършения анализ да се изведат обобщения и препоръки.

Обект на изследването е актуалната нормативна уредба, регламентираща академичната автономия и правомощията на НАОА в Република България. **Предмет на изследването** е взаимовръзката между академичната автономия и акредитацията на висшите училища.

За осъществяване на целта и научните задачи в изследването е използван правно-догматичен метод, посредством който е анализирана действащата нормативна уредба. Разглеждат се доктринални постановки, свързани с изследваната тематика, анализират се относимите източници, вкл. в сравнителен план между общото административно законодателство и специалната нормативна уредба.

Статията е съобразена със законодателството към септември 2018 г.

1. Правомощия на НАОА за осигуряване качество на висшето образование

Националната система за осигуряване на качеството на висшето образование може да бъде представена като съвкупност от органи (национални и

международни) и лица, които действат в рамките на своите правомощия и предоставени права за постигане на високо ниво на висшето образование. Дейността на органите е с различна насоченост с оглед мястото, което те заемат в системата, респективно правомощията, които са им предоставени по закон. НАОА е органът, на който е възложено външното оценяване от страна на държавата (Пенчева, Белолев, Ангелов, & Попова, 2013: 31). Това е един нов орган за България, създаден на основание чл. 11, ал. 1 от Закона за висшето образование (ЗВО). Детайлизираната в уредбата е извършена с приемане на Правилник за дейността на НАОА. В края на 1996 г. започва работа Агенцията и е сформиран за дейност първият Акредитационен съвет.

Същността на този орган може да бъде изведена на база нормативен анализ на нормата на чл. 11 ЗВО. НАОА е специализиран държавен орган, създаден за оценяване, акредитация и контрол на висшите училища. Основните източници на норми за осъществяване на дейността на Агенцията са ЗВО и ПДНАОА. Систематичното място на нормите в ЗВО показва значимостта на този орган за осигуряване качество в дейността на висшите училища в техния основен предмет на дейност съгласно чл.6, ал. 1 ЗВО – подготовка на специалисти, способни да развият и прилагат научни знания в различните области на човешката дейност; повишаване квалификацията на специалисти; развитие на науката, културата и иновационната дейност.

За допълване на процедурните правила и производствата приложение намират разпоредбите на Административнопроцесуалния кодекс (АПК), регламентиращи административните производства и реда за обжалване на постановените от НАОА актове.

От момента на своето създаване НАОА преминава през периоди на трансформация, обвързани с изменения в Закона за висшето образование. Най-важните промени произтичат от изменението на ЗВО от 04.06.2004 г., с тях се свързват и промени в процедурите за оценяване и акредитация на висшите училища, респективно се вменяват задължения на НАОА, свързани с оценяване, акредитация и контрол на качеството на дейностите, осъществявани от университетите. Нова допълваща функция се явяват следакредитационното наблюдение и контрол. С това се създава една комплексност в правомощията на Агенцията да осъществява цялостна дейност на орган гарант за качеството на висшето образование в България. База за това са нормите на ЗВО, регламентиращи производството за осъществяване на процедурите за оценяване на проекти, за откриване на нови професионални направления и програмната им акредитация; специален ред при т.нар. регулирани професии; материалноправни норми относно новите структури на НАОА за провеждане на следакредитационното наблюдение и контрол.

Органи за управление на НАОА са Акредитационният съвет (АС) и председателят на НАОА, като тяхната дейност се подпомага от постоянни комисии по области на висшето образование и от експертни групи, създавани от АС, съгласно чл. 9, ал. 1, т. 11 и чл. 12 – 13 ПДНАОА. Предвид статута им на помощни органи, решението на АС не зависи и не е обусловено от оценката, дадена в докладите на експертната група и на постоянната комисия. При вземане на окончателното решение АС е длъжен да спазва утвърдената процедура за акредитация, в т.ч. и по системата на оценяване, но по въпроса за величината на тези оценки административният орган действа при условията на оперативна самостоятелност и може да се отклони от оценките, дадени от помощните органи, което не противоречи на материалноправните норми.

Съгласно чл. 85, ал. 1 ЗВО НАОА е оправомощена да утвърждава критерии за оценяване и акредитация в съответствие с този закон и държавните изисквания. Този принцип е залегнал и в чл. 5, т. 1 ПДНАОА. При произнасянето си АС на НАОА е длъжен да мотивира оценката си по представения проект за одобрение в съгласие със законовите правила, утвърдените критерии и тяхното съдържание и с фактите по преписката.

НАОА в цялост на своите правомощия може да бъде представена като орган гарант за осигуряване качество на българското висше образование. В систематиката на правомощията са използвани три подхода, обхващащи етапите, през които хронологично преминава процесът, и респективно на това законодателят е формулирал отделните групи правомощия. С оглед на това можем да изведем теоретична класификация на видовете правомощия, както следва: правомощия по акредитация (институционална и програмна); правомощия по оценяване (външно от НАОА) като част от процеса на акредитация; правомощия на одит – следакредитационно наблюдение и контрол.

След изследване на ретроспекцията в нормативните актове от момента на създаването на Агенцията до настоящия момент можем да направим извод – въпреки че е създадена в съвременната история на българското висше образование през 1996 г., тя преминава през етапи на своето институционално изграждане и разширяване на правомощията. Важен момент в развитието на институцията е 2005 г., когато тя се утвърждава в настоящата си позиция, а именно като орган, осигуряващ контрол за качество във висшето образование в България. За настъпването на тази промяна

важна роля има участието на страната в Болонския процес през 1999 г. Именно това даде стимула за промени в общата визия за висшето образование на национално ниво.

Към настоящия момент мисията на НАОА е обвързана, от една страна, с изпълняване на нормите, заложи в ЗВО, а едновременно с това националните цели на България, отразяващи ролята на висшето образование в развитието на страната. Именно тази комплексност в мисията позволява да се работи по посока българското висше образование да бъде част от европейското пространство за висше образование в съответствие с прилаганите се в него стандарти, критерии и указания за осигуряване на качество.

Реформите в сферата на висшето образование не са константна величина, те продължават и се базират както на влиянието на вътрешни национални фактори, така и на външни, предвид ангажиментите на страната в Европейското образователно пространство. В своята дейност НАОА изпълнява правомощията си посредством провеждането на административни по същността си процедури.

В тази област би могло да се препоръча реално приложение на качествените измерения в критериите за оценка. Извършеното цялостно обновяване в критериите само по себе си не се явява гарант за надеждност на контрола от страна на НАОА, ако не бъде осигурена надеждност от страна на проверяващите. В тази връзка, следва да продължи процесът и да се наложи като трайна практика включването на представители на работодателите и експерти с високо международно признание.

Акредитацията е административно производство, което се провежда при спазване на принципа за академична автономия при управлението на висшите училища. Наред с това остава встрани от фокуса автономията на самата НАОА. В по-нататъшното изложение ще бъде изследвана взаимовръзката в първия аспект, а именно академична автономия – акредитация.

Пълния текст четете в „Стратегии на образователната и научната политика“; кн. 6/2018 г.

Съюз с цел преструктуриране на Изтока на Европа

Откъс от „Полша и Украинската народна република в периода 1919 – 1920“

Мирослав Шумило

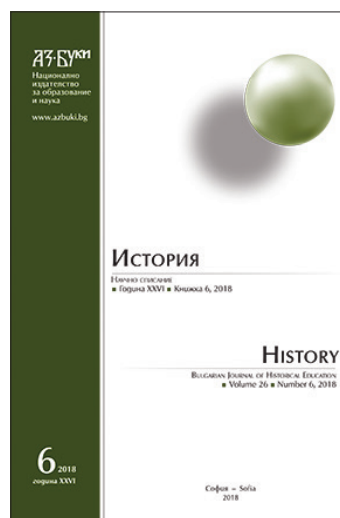
Институт за национална памет

Университет „Мария Кюри-Склодовска“ – Люблин

През ноември 1919 г., след 123 години чуждо владичество, се ражда възродената Полска република. Болшинството от поляците, които се бореха за независимостта на Полша, си представяха възродената държава в граници, близки до територията на Републиката отпреди подялбата ѝ през 1772 г. Тази визия обаче беше в противоречие с развоя на народните движения от източните земи на тогавашната република, т.е. литовските, белоруските и украинските земи. Ключова роля при оформянето на полските източни граници изиграха отношенията на полската държава с Украинската народна република. Водачът на възродена Полша Юзеф Пилсудски се стараше да помири стремленията за свобода на украинския народ с идеята за построяването отново на силна република и разбиването на Руската империя. Затова и довежда нещата до подписването на съюзен договор между Полша и Украинската народна република през април 1920 година, резултатът от който е обща борба срещу болшевиките.

През ноември 1917 г., след болшевишкия преврат в Русия, в Киев се прокламира създаването на независима държава – Украинската народна република (УНР), която през февруари 1918 г. фактически се предава под немски протекторат. Когато през ноември 1918 г. Германия губи Първата световна война, Украинската народна република трябва да се сражава на три фронта – с възродена Полша, болшевиките и „белите“ руснаци. Ситуацията се комплицира от факта, че на 1 ноември 1918 г. на територията на Източна Галиция се създава втора украинска държава – Западноукраинската народна република (ЗУНР), която воюва на живот и на смърт с Полша. Противно на галицийските украинци водачът

Заглавието е на редакцията

www.history.azbuki.bg

*Списанието се реферира и
индексира в Web of Science:
Emerging Sources Citation Index*

Главен редактор
Проф. д-р Пламен Митев
E-mail: plamdm@abv.bg

Редактор
Д-р Албена Симова
0889 88 21 83
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71
E-mail: history@azbuki.bg

Съдържание на сп. „История“, кн. 6/2018

ЦИВИЛИЗАЦИОННИ ГРАНИЦИ

Интеграцията в Източна Азия:
визиите на КНР, Япония и Република
Корея / *Боряна Митева*

ПОГЛЕД НАД БАЛКАНИТЕ

Щрихи от дейността на Найден Геров в навечерието и по време на Кримската война (1853 – 1856) / *Анна Чанкова*

ХРОНИКА

Изложбата „Един завет за Родната – 100 години от смъртта на Иван Петров Йончев“ – предизвикателство и удоволствие / *Силвио Томов*

ПАЗИТЕЛИ НА ПАМЕТТА

България и полската външна политика (1918 – 1939). Геополитика и дипломатия / *Марек Корнат*

Полша и Украинската народна република в периода 1919 – 1920 / *Мирослав Шумило*

‘The International of the Conquered’ – The Promethean Movement and Polish Authorities during 1926 – 1939 / *Pawel Libera*

Концепции, методи и форми на действия срещу комунизма през погледа на журналистиката, която прави обществено достояние организирани обществени антикомунистически инициативи в Полша между двете световни войни / *Карол Сацевич*

на УНР – главният атаман Симон Петлюра, се стреми към споразумение с Полша като потенциален съюзник във войната с болшевиките, още повече че не може да разчита на подкрепа от страна на Антантата.

Симон Петлюра третира съюза с Полша не само като тактически ход, но и като елемент от по-широка стратегия във войната си за независимостта на Украйна. За свой „исторически и вечен враг“ той счита Москва. Според него интересите на Украйна изискват временно полагане в жертва на Полша на западните етнографски територии, за да може по-нататък, опирайки се на това, да изгради консолидирана украинска държава над Днепър. Но не се отрича изцяло от изгубените територии. Разчита на това, че в бъдеще ще може да си ги възвърне, още повече че поляците не са в състояние да ги колонизират (Bruski, 2000: 140 – 141).

От полска страна, началникът на държавата – Юзеф Пилсудски, ясно вижда ключовото значение на Украйна за бъдещото съотношение на силите в тази част на Европа. От началото на войната в Източна Галиция гледа на конфликта с украинците от по-друга перспектива, отколкото повечето полски политици по това време. Той е убеден в необходимостта от бързото му приключване и от нуждата от сътрудничество с независима Украйна против болшевиките. Дори е готов да се откаже от част от галицийските земи, като минимум оставяйки на полска страна Львов, Дрохобич и Калуш (Pisuliński, 2004: 77 – 79). По-късно се стреми към заемане на цяла Източна Галиция, за да окаже натиск на властите на Украинската народна република и да я склони към по-бързото подписване на споразумение с поляците (Wandycz, 1967: 4 – 5).

Полско-украинските контакти, установени през януари 1919 г., дават своите плодове с подписването на 24 май същата година от пратеника на Петлюра – Борис Курдюновски, на политически договор с премиера Игнаци Пагерецьки. Украинската народна република се отказва в него от цяла Източна Галиция и от части от Волин на запад от Стор. Полша се задължава да признае правото на Украйна на независимост и да осигури военна помощ. Този договор не се осъществява, тъй като последно не е приет от украинската страна (Bruski, 2000: 107).

И до днес остава интригуваща и неизследвана докрай ролята, която в процеса на полско-украинското сближаване изиграва личната дипломатия на двамата водачи и началници на държавата – Юзеф Пилсудски и Симон Петлюра. Инициативата за осъществяване на непосредствен контакт принадлежи на Началника на държавата, който в края на май 1919 г. изпраща с лично писмо до Петлюра своя пратеник майор Ян „Заглоба“ Мазуркевич. За съжаление, не знаем нито съдържанието на писмото, нито отговора, който се е върнал във Варшава (Kutrzeba, 1937: 51). Разполагаме с редица следи, доказващи секретните контакти на Петлюра и Пилсудски и през следващите седмици. Този път посредник е загадъчният атаман Клим Павлук (Bruski, 2000: 112 – 113).

Контактите с Петлюра не са могли да гонесат реални ползи, докато се водят трайни ожесточени полско-украински битки в Галиция. Едва след 17 юли 1919 г., когато полските формирования изтласкват зад Збруч Украинската халицка армия (УХА) заедно с правителството на Западноукраинската народна република, начело с Евхени Петрушевич, става възможно да бъдат подновени официалните разговори. В писмо до Пилсудски

от 8 август Симон Петлюра подчертава необходимостта от споразумение между полското и украинското ръководство с цел започването на обща борба срещу болшевиките. На 1 септември 1919 г. завършват продължаващите от 10 август преговори с представителите на армията на Украинската народна република в Демблин. По силата на този договор демаркационната линия между полските и украинските войски е Збруч. Важни точки в договора са постановлението за освобождаването на военнопленниците и размяната на офицери за връзка между щабовете на двете армии (Bruski, 2000: 115).

Обединените формирования на украинските армии (УНР и УХА) започват през август 1919 г. сподрулива офанзива срещу болшевиките, завземайки за кратко Киев, но още през есента, под натиска на напиралците от Крим белогвардейци на генерал Антон Деникин, са натикани в Подоле. Оредялата вследствие на епидемия от тиф Украинска халицка армия минава на страната на Деникин, а няколко месеца по-късно, след поредната промяна на фронта, се внедрява в Червената армия. В така създадената ситуация формированията на Полската армия преминават Збруч и на 8 декември заемат Каменец Подолски (Legieć, 2002: 22 – 28).

В началото на декември 1919 г. армията и правителството на Украинската народна република се намират в околностите на Любар на Волин без възможност за по-нататъшно отстъпление. Тогава се взема решение, че правителството ще се укрие в Полша, а войската ще премине в партизанска война в тила на Деникин и болшевиките. На 5 декември главният атаман Симон Петлюра заминава за Варшава по покана на Пилсудски. На следващия ден наброяващата 10 хиляди войници украинска армия под предводителството на генерал Михайло Омеланович-Павленко тръгва на така наречения зимен поход. Нейната задача е подпомагането на партизанското движение и насаждането на дух на съпротива сред народа (Udowyczenko, 1954: 122). През това време Червената армия, преследвайки разбития Деникин, в началото на 1920 г. завзема почти цяла Украйна и натиква „белите“ руснаци в Крим. На завзетите територии болшевиките въвеждат военен комунизъм заедно със зърнения контингент, отмиъкван безогледно от селяните. Отговорът на селото са бунтове и въстания. Формират се самостоятелни отряди на различни атамани, които контролират значителни части от страната (Olszański, 1994: 67 – 69).

Още от есента на 1919 г. Петлюра се стреми към сключването на съюз с Полша. Пилсудски обаче отлага разговорите по този въпрос, съобразявайки се преди всичко с негативното отношение на Франция и Великобритания по отношение на Украинската народна република. Антантата твърдо подкрепя Деникин и неговата програма за възобновяване на Велика Русия, от което Началникът на държавата се страхува най-много. Именно заради това той довежда нещата до примирие с болшевиките, очаквайки поражението на „белите“ (Nowak, 1994: z. 107, s. 11; Pisuliński, 2004: 169). Според генерал Тадеуш Кутжеба още през декември 1919 г. решението за замисления т.нар. киевски поход е било „изцяло узряло“, но Пилсудски решава да пристъпи към реализацията му едва след падането на Деникин. Полша и болшевишката Русия използват зимата за интензивна подготовка за решаваща военна конфронтация (Kutrzeba, 1937: 50).

Както отбелязва генерал Кутжеба, решението за сключването на съюз с Украинската народна република възниква едновременно „(...) както с незабавните военни изисквания по време на полско-руската война през 1920 г., така и с трайните политически постулати като началото на реализацията на гигантската идея на Маршала, стремящ се към установяване на нов политико-стратегически рег на Източна Европа“ (Kutrzeba, 1937: 79).

Полско-украинският съюз от 1920 г. навсякъде се асоциира с т.нар. Федерална концепция на Юзеф Пилсудски, макар някои изследователи да подлагат на съмнение привързаността на маршала към тази идея и да посочват неговия политически прагматизъм. След анализ на изказването и действията на Пилсудски може да се постави тезата, че федерацията е била само елемент от по-голяма идея – на прометеизма, или разбиването на Русия „по народностните шевове“. Като първа дефиниция на прометеизма може да се посочи фрагментът от мемориала на Пилсудски към японското правителство от 1904 г., в който указва като своя политическа цел „разбиването на руската държавна на главните и малцинствени части и освобождаването от насилието на събраните в състава на империята държави“ (Piłsudski, 1937: 253). В периода 1918 – 1920 Началникът на държавата се старее да реализира своя план за реструктуриране на отношенията на изток в Европа, като основната му цел е създаването такъв противовес на Русия, който под каквато и да е форма да излезе от гражданската война. Това е трябвало да бъде политико-военен и икономически съюз на държавите от „краищата“ на Русия, т.е. Финландия, балтийските държави, Полша, Украйна, Румъния и кавказките страни. В този съюз Полша трябвало да получи позицията на регионална велика сила (Nowak, 1994: 9 – 21). В светлината на едно от неговите по-късни изказвания това трябвало да бъде едновременно въвеждане във федерацията на Полша, балтийските страни, Беларусия и Украйна – идея, представляваща продължение на ягелонската идея (Cisek, 1995: 98).

Както сподручливо отбеляза Анджеј Новак: „Ключовото място в тази акция е било запазено за Украйна, чието трайно отделение от Русия е трябвало да бъде най-сигурната осигуровка пред възможността за имперски рецесив от Москва“ (Nowak, 1994: 10). В същността си федералната програма засяга единствено Литва и Белорусия (т.е. земите на бившето Велико литовско княжество), а Украйна е трябвало да бъде държава съюзник. Интересното е, че още през 1901 г. Пилсудски е писал: „Желателен за нас би бил доброволен федеративен съюз както на Литва, така и на Украйна с Полша, и колкото до Литва, то за нея просто не виждаме друга форма на самостоятелно съществуване освен в тесен съюз с Полша, но с Украйна биха ни свързвали по-свободни отношения“ (Grünberg, 1971: 84).

Покрай по-далечните аргументи на политическата природа за избор на посока на удара роля изиграват също наложителните за момента стратегически възгледи. Това отчетливо изразява Пилсудски в разговор с доверения му Богуслав Меджински: „...болшевиките трябва да бъдат смазани, и то скоро, докато не са събрали сили. Трябва да ги принудим да приемат решаващия процес, и да ги изчистим така, че да помнят дълго руския месец. Но за да постигнем това, трябва да ги натиснем на такова болно място, че да не могат да се оттеглят и да избягат. [...] Киев, Украйна, това е чувствителното им място. По две причини: първо, Москва без Украйна е застрашена от глад, а второ, ако ги заплашим със създаването на независима Украйна, тази залаха те не биха могли да преглътнат и да рискуват и ще трябва да отидат на решаващ бой“ (Miedziński, 1975: z. 31, s. 6). Съществен фактор, повлиял на решението за „киевския поход“, са достигащите до Варшава информации за силната съпротива на украинските селяни против болшевишкия режим (Pisuliński, 2004: 192).

В документа от 1 март 1920 г., създаден по инициатива на Началника на гържавата, геополитическите мотиви са обединени с по-земните – икономическите: „понастоящем полското правителство възнамерява да подкрепи народното движение в Украйна, за да се създаде самостоятелна украинска държава и по този начин значително да се отслаби Русия, като ѝ се отнемат най-богатите на зърно и земни богатства територии. Основната идея за създаването на Украйна е създаването на преграда между Полша и Русия и предаването на Украйна под полско влияние, обезпечавайки по този начин експанзията на Полша на изток както от икономическа гледна точка, осигурявайки си пазари, така и от политическа“. Казано най-кратко, очакваните ползи от полско-украинския съюз изказва Пилсудски в писмо до Казимир Сосновски от 29 април 1920 г.: „Ще направим независима нашата обща политика от капризите на Антантата, ще отстраним общата болшевишка и империалистическа руска опасност и най-накрая ще можем заедно да извлечем ползи от толкова богата страна като Украйна“.

Продължаващите от декември 1919 г. тайни полско-украински преговори завършват през нощта на 21 срещу 22 април 1920 г. с подписването във Варшава на „политически договор между Полша и Украинската народна република“. От полска страна договора подписва заместник-министърът на външните работи на Република Полша Ян Домбски, от украинска страна договорът е подписан от министъра на външните работи на Украинската народна република Андрий Ливицки. В първа точка на договора се казва: „Признавайки правото на Украйна на държавна независимост, [...] Република Полша признава Директориата на независимата Украинска народна република, начело с главния атаман г-н Симон Петлюра, за върховна власт на Украинската народна република“. За граница между Полша и Украйна е обявена линията по река Збруч и по-нататък на север до Припеч, оставяйки на полска страна по-голямата част от Волин. Двете правителства се задължават да не сключват никакви международни договори, насочени срещу тях. Заявено е сключването на военна конвенция, а също така и икономическо-търговски договори.

Част от историците, особено украинските, омаловажават значението на договора от 22 април, подчертавайки факта на свързането му с личността на Петлюра. Дори смятат, че е имал по-скоро характер на лично споразумение, отколкото междудържавно (оттук и определенията от типа на пакта Пилсудски – Петлюра). Освен това договорът няма официален характер и не е ратифициран от Сейма. Затова пък други изследователи обръщат внимание на факта, че този договор е първият международен договор от такова значение, сключен от Украйна от времето на Бресткия мирен договор от 1918 г. Тогава става формално признане на независимостта на Украинската държава от правителството на Република Полша (Bruski, 2000: 138; Szumilo, 2015: 138).

На 24 април е сключена и военна конвенция, потвърждаваща, че „полската и украинската армия провеждат общи акции като армии съюзници“. Военните операции трябва да се провеждат под ръководството на Главнокомандващия на Полската армия, при което двете страни решават да припадат към двете ръководства свои офицери за свързка. Украинското правителство трябва да организира свое управление и цивилна и военна администрация на завзетите територии. Едновременно с това се задължава да гоставя в натура необходимите хранителни артикули за полската армия, действаща на територията на Украйна. След края на операцията евакуацията на полските войски от терените на Украйна трябва да

Избрано

започне по предложение на едната от страните. Главното командване на ПА се задължава да осигури на украинската армия оръжие, муниции, снаряжение и грехи в количество, нужно за три дивизии според полските щатове.

Обвиняват Пилсудски, че въпреки получените около средата на април информации от разузнаването за концентриране на главните сили на Червената армия в Белорусия, не се е отказал от плана за офанзива на Украйна. При това се забравя, че операцията цел на „киевския поход“ е възможно най-бързото формиране на украинската армия, която да поеме върху себе си отбраната на Украйна и по този начин да позволи прехвърляне на главните полски сили на север. За това свидетелства по-късната заповед на Върховния главнокомандващ от 8 май 1920 година: „В полски интерес е колкото може най-бързо да изтеглим собствените войски [...]. Полската окупация на Украйна трябва да бъде разчетена не на години, а на месеци. Колкото по-бързо бъде създадена редовна украинска армия, толкова по-рано тя ще излезе на фронта, за да освобождава по-нататък украинските земи от хомота на большевиките, а така и Полша ще бъде в по-изгодно положение“ (Kutrzeba, 1937: 56 – 58).

В „киевския поход“ са могли да вземат участие само две малобройни украински дивизии, наброяващи 556 офицери и 3348 войници. Те обаче притежават силни офицерски кадри, което дава основание да се мисли, че след получаването на попълнения бързо ще се развият в пълни дивизии (Kutrzeba, 1937: 82). Армията на генерал Павленко била разположена в тила на врага. Препремава през фронтовата линия едва на 7 май при Ямпол, завършвайки по този начин продължаващия пет месеца „зимен поход“. По това време тя наброява едва 4 хиляди души (Legieć, 2002: 87).

Пълния текст четете в „История“, кн. 6/2018 г.

Кантовото специфично понятие за сила

*Откъс от „Познавателна сила
и не-способност за свобода –
Кантови трихотомии“*

Ивайло Димитров

Българска академия на науките

В изложението, което следва, ще направя опит схематично да очертая маршрута на възможен поглед към обхванат екзегетичен анализ на Кантовото понятие за сила (*Kraft*) в плана на критическата му метафизика на способностите. Най-малко три са стълбовете на текстовите свидетелства, които очаквам да подкрепят подобен прочит. Първият е рефлексия 3716, датирана не по-късно от средата на 60-те години на XVIII век, в която Кант собственоръчно записва следното: „Всички идеи на метафизиката са аналитични с изключение на пространството, време и сила. [...] Основните понятия на анализата са възможност, невъзможност, необходимост, случайност, единство и т.н.; основните понятия на синтезата са пространство, време и сила“ (Kant, 1966: 257 – 259).

Вторият стълб на текстовите доказателства е добре познатата бележка под линия към последното изречение от увода към *Критика на способността за съждение*, непосредствено след което биваме запознати с таблицата, улесняваща обзора на „всички висши способности според тяхното систематично единство“. В нея Кант отбелязва: „Някои са намерили съмнително, че моите погрозделения в чистата философия почти винаги излизат тричленни. Това обаче лежи в природата на нещата. Ако едно погрозделение трябва да се извърши a priori, то ще бъде или *аналитично* според принципа на противоречието; и тогава то винаги е гвучленно (*quodlibet ens est aut A aut non A*). Или то е *синтетично*; и ако в този случай то трябва да се изведе от априорни понятия (не както в математиката от a priori кореспондираща на понятието наглед), то според онова, което се изисква за синтетичното единство изобщо, а именно 1) условие; 2) едно обусловено; 3) понятието, което възниква от обе-

Заглавието е на редакцията

www.philosophy.azbuki.bg

*Списание се реферира и
индексира в Web of Science;
Emerging Sources Citation Index;
The Philosopher's Index*

Главен редактор

Проф. д-р Георги Апостолов
E-mail: apstlv@swu.bg

Редактори

Д-р Атанаска Чолакова
0889 22 20 42

Николай Кънчев
0888 81 56 45
Тел.: 02/425 04 70
02/425 04 71

E-mail: philosophy@azbuki.bg

Съдържание на сп. „Философия“, кн. 4/2018:

ИСТОРИЯНА ФИЛОСОФИЯТА

Познавателна сила и не-способност за свобода – Кантови трихотомии / *Ивайло Димитров*

Hegel and the Speculative Course of Freedom / *Ivo Minkov*

ХЕРМЕНЕВТИКА

Fiction and Faction Perplexity in the Historical Discourse / *Nysret Krasniqi*

Избрано

Какъв е залогът във „Време и разказ“ на Пол Рикър? / Чавдар Димитров

ФЕНОМЕНОЛОГИЯ

За реалността и посоките във времемъзнанието (Част 2) / Коста Бенчев

ФИЛОСОФИЯ

НА ИЗКУСТВОТО

Призванието във философията на Хосе Ортега-и-Гасет – героизъм за всеки / Миглена Маринова

гняването на обусловеното с неговото условие, погрозделението трябва необходимо да бъде трихотомия“ (Kant, 1993a: 70 – 71)

И на трето място, но на първо по значение, прочитът ми разчита да стъпи на здрава основа върху екзегетичния факт на тройното терминологично погрозделение, нахвърлено от Кант някъде в периода 1776 – 1784 г. в контекста на планирането и разработването на лекционния му курс по антропология. Във въпросната бележка четем: „Капацитет [Fähigkeit], способност [Vermögen] и сила [Kraft]. Капацитетът е възможност да приемаш; способността – да вършиш; силата – да имаш влияние върху самия себе си и върху всички източници на дейност“ (Kant, 1969: 667.18 – 20).

Така че това, което по този начин е само кбазу-археологично разкопано и очаква да бъде реставрирано, е контекстуалният факт, свидетелстващ за Кантовия опит да прокара тройна дистинкция под първата модална категория, т.е. в плана на „аналитичния“ предикамент на метафизиката – основното понятие *възможност* (Möglichkeit). Въпроса, който виси засега над така конструирания прост триплет от текстови препратки, бих формулирал по следния начин: съществува ли достатъчно основание да се твърди, че фактът на очертаното тричленно различаване между *Fähigkeit*, *Vermögen* и *Kraft* илюстрира едно от онези „погрозделения в чистата философия“ на Кант, в които и до днес намираме поводи да се съмняваме?

Отвъд Тайната сила у Кант

Признавам, че бях предупреден да не вземам тази утренна Кантова дистинкция прекалено насериозно в опитите си за реконструкция на критическата му теория за способностите. Независимо от това поех риска да предприема по-задълбочен анализ, само за да осъзная, че със сигурност е справедливо да се предупреждава за философската цена, която трябва да се плати, ако се очаква дистинкцията *Vermögen/Kraft* да бъде провеждана „крайно строго“. Въпреки това склонен съм да вярвам, че можем да се надяваме да проследим дори по-строго различаване в едно по-обхватно, триделно погрозделение на контекста на присъщото им различие. По този начин, с пълното съзнание за величината на нейната претенция, си поставям за цел да обоснова твърдението, че въпросният най-собствен контекст на различие между способността и силата е именно трикратната дистинкция *Fähigkeit/Vermögen/Kraft*, доколкото тя позволява да бъде разглеждана като синтетично погрозделение *a priori* на Кантовата критическа философия с оглед на триделното ѝ систематично единство.

Подобна силна теза бе подхвърлена в последното ми по-солидно изследване (Dimitrov, 2013: 27) само за да разкрие възможен подстъп за реставриращо разгръщане на програмата на критическата метафизика на способностите. Като само работна хипотеза обаче, тя не бе оправдана в достатъчна степен от едно-единствено основание, правещо възможно разкриваните пределно строги различавания да бъдат възприемани в тяхната необходимост. Сега обаче, в търсене на въпросното достатъчно основание, искам да направя първата малка, но решителна крачка отвъд *Тайната сила у Кант*, като заложа на очакването анализът на модалната критическа трихотомия да специфицира понятието за сила до степен, достатъчна да подсигурири при-по-знаването на „ключовия камък на цялата сграда“

на Кантовото архитектурно мислене, чийто речник така би се оказал галеч по-строго фиксиран от очакваното.

За целта на този опит, но и за да се вместя в рамките на настоящото изложение, ще се задоволя само да подхвана обсъждането на три групи текстови доказателства, които надграждат вече предоставената по-рано основна триада. Докато обсъждането на първата група резюмира изходните реконструкции в *Тайната сила у Кант*, тематизирането на другите две трябва да очертае перспективите на обещаното отиване отвъд.

Не/геликатни разминавания

Първият текст е добре познатият пасаж за „трите първоначални избора“ (А 94), чието отстраняване от второто издание на *Критика на чистия разум* го предопределя като един от неизчерпаемите източници на дебати в кантознанието: „Има обаче три първоначални избора (способности [*Fähigkeiten*] или сили [*Vermögen*] на душата), които съдържат условията за възможността на всеки опит и които самите не могат да бъдат извлечени от никоя друга способност на духа, а именно сетиво, способност за въображение [*Einbildungskraft*] и аперцепция“ (Kant, 1992: 166)

За разлика от акцентите в монографията ми, тук ще поставя настрана проблема за терминологичната прозрачност на чуждоезиковите преводи на Кантовите *Критики*. И все пак остава питането как във въпросния случай да се разбира граматическият съюз „или“ („*oder*“), поставен от Кант между думите *Fähigkeit* и *Vermögen*: (а) като лингвистична връзка на два синонима, изразяваща така взаимозаменяемостта на въпросните термини в тяхното критико-философско обращение; или (b) като знак за онто/логическа (включваща и/или изключваща) дизюнкция?

Отлично запознатите с философията на Кант преводачи биха могли наистина да пропуснат да видят в този случай някакво съществено терминологично разграничение. Дали обаче това би било толкова допустимо за тези, които взимат под внимание философската (в случая метафизическа) школуваност на читателя, която вероятно Кант е предпоставял като необходимо – макар и недостатъчно – условие да бъде разбран и следван в предприетата одисея на критическия път помежду Сицилата на Волф и Харибдата на Хюм? Защото в четвъртото издание на своята *Метафизика* (от 1757 г.), ползвано от Кант повече от 40 г. като предпочитан учебник по *Schulmetaphysik*, Баумгартен фиксира немския превод на ключови за изучаваната дисциплина латински термини: чрез „*Vermögen*“ да се предава „*facultas* (potentia activa, vis)“, а чрез „*Fähigkeit*“ – „*receptivitas* (potentia passiva, capacitas)“ (вж. Kant, 1966: 72). По този начин, въпросът дали подобно фиксиране трябва да се търси у текстовете на Кант и доколко точно отражение то трябва да намира в чуждоезиковите им аналози, се превръща в съществен проблем за улесняващия разбирането превод.

И все пак, в конкретния случай на Кантовата предпоставяема трихотомия на понятията за сила, не иде ли реч за твърде скрупулозно разграничение? Действително, ако вземем под внимание количествената му тежест, опитът за базиран на него анализ би изглеждал като микрология със съмнителна интерпретативна стойност, доколкото появите на термина *Fähigkeit* в *Критика на чистия разум* биха могли да се преброят на пръстите на едната ръка. Както се опитах да покажа в своята монография обаче (Dimitrov, 2013: 18 – 24), дори само в пределите на първата *Критика* прозира ключовата роля на въпросния термин в усилията на Кант да прокара ясна граница между рецептивните и спонтанните източници на нашето познание, без това да предотвратява разбирането за трояката необходимост на функционалното им взаимодействие, взаимозаменяемост и взаимодопълнителност, която прави въпросното познание възможно. И така, ако анализираме по-отблизо определенията на сетивността и разсъдка в този троен контекст на първата *Критика*, ще бъдем в състояние да установим не само това, че Кант „избягва употребата на термина способност (*Vermögen*) за сетивността“ (Merritt, 2004: 186f), а най-вече факта, че двата проблемни термина са дадени в множествено число, както на А 51/В 75 („*Vermögen oder Fähigkeiten*“), така и в огледалния му аналог на А 94 („*Fähigkeiten oder Vermögen*“). Това обаче изненадващо оправдава прецизирането на *Vermögen* и *Fähigkeit* както за сетивността, така и за разсъдка, а също и за всеки един от трите „първоначални избора“ на условията за възможността на опита (т.е. сетиво, сила за въображение, аперцепция). Твърдението, че Кантовото понятие за *Sinnlichkeit* необходимо предпоставя притежаването на определена активна потенция, не би трябвало да изненадва и най-назначаещия студент по критическа метафизика. Не е такъв случаят обаче с приписването на пасивна потенция на разсъдка, при това почти веднага, след като бива дефиниран в опозиция на сетивността като „спонтанността на познанието“, т.е. като „способността сам да произвежда представи“ (Kant, 1992: 130). Нещо повече, това което ни се казва, е, че тази продуктивна и спонтанно представяща познавателна способност, наречена *Verstand*, не просто има определен капацитет, а че в определено отношение може да се дефинира като *Fähigkeit*, като особена форма на рецептивност. Как обаче подобна рецеп-

тивна спонтанност може да бъде мислена в съответствие с принципите на Кантовата критическа философия, които познаваме?

Това, от което се нуждаем, е да преформулиране въпроса в компанията на проф. И. Кант и неговите ученици по критическа метафизика, като се запитаме: „Как е възможно това страдание?“

Звукът от тръба

Кант поставя горния въпрос пред студентите си – и веднага предоставя дължимия отговор – през зимния семестър на 1782 – 1783 г., т.е. в периода на противоречиви отзиви за *Критика на чистия разум* и публикуването на *Пролегомени* към нея. По тази причина намирам лекционните записки по метафизика на студента му К. С. Мронговий за онзи най-подходящ контекст извън *Критиките*, в който релативизирането на присъщата на всяка субстанция активност ще позволи предпазливо да се преочертаят границите на относителното разграничение между *Vermögen* и *Kraft*. В това отношение съм напълно съгласен с Ерик Уоткинс, че именно в *Metaphysik Mrongovius* е най-ясно открит Кантовият модел на каузалността, алтернативен на Хюмовия събитен модел и основаващ се на понятийния конструкт „каузална сила“, който изразява поменциите за формиране на субстанциални отношения, същностно нередущуруеми и асиметрични с оглед традиционната дихотомия активно/пасивно (вж. Watkins, 2005: 257; срв. Dimitrov, 2013: 110).

С настоящия текст обаче искам да предложа малка корекция на иначе проникновения анализ на Уоткинс, която на пръв поглед изглежда незначителна, но чиито екзегетични следствия биха могли да бъдат от съществена полза за вникването в особена онтологична междина, в която е проектирана Кантовата несубстанциалистка метафизика на прег-/познавателните способности и сили. И така, текстов факт е, че не силата (*die Kraft*) е това, което не е нито субстанция, нито акциденция, и според Уоткинс „трябва следователно да бъде нещо помежду (и несводимо го) субстанция или акциденция“ (Watkins, 2005: 260). Кантовият пример, който трябва да подкрепи отхвърлянето на волфианското отъждествяване на субстанция и сила, изрично се отнася до конкретна способност – „*das Denkungsvermögen*“ (вж. Kant, 1983: 771). Нещо повече, Кант ясно определя *die Kraft* („*the causal power*“, както не съвсем еднозначно нарича силата Уоткинс) като „акциденция“ в рамките на стандартната дефиниция на въпросното понятие чрез термина „*respectus*“ (Ibid.). Според Уоткинс, напротив, „Кант ясно заявява, че силата не е акциденция, или определение на субстанцията“ (Watkins, 2005: 259). Във въпросното изречение обаче всичко, което професорът по метафизика ни казва, е, че *die Kraft* не е „нова“ акциденция (Kant, 1983: 770). Подобно заключение също така би поставило под въпрос Кантовия аргумент против редукционистката програма на волфианската монистична психология, разгърнат в *Metaphysik L1/Pölitz*, където силата експлицитно е определена като „*Phänomenon und Accidens*“ (Kant, 1968: 261).

Както можем да се убедим, задачата да се определи разликата между сила и способност действително е трудна; нещо, което Кант изрично подчертава: „Силата е способност доколкото, доколкото е достатъчна за действителността на една акциденция. Разликата между сила и способност е трудна да се определи. Способността, доколкото е определена по отношение на едно въздействие/ефект [*in Ansehung einer Wirkung bestimmt wird*], е сила, а доколкото е неопределена – **става** способност [*wird Vermögen*; акцентът е на Кант – И.Д.]. Силата съдържа основанието за действителността на едно действие [*Handlung*]; способността съдържа основанието за възможността на едно действие“ (Kant, 1983: 823 – 824). Друг е въпросът доколко важно за критическия проект на Кант е това предизвикателно упражнение за надарени студенти по метафизика. От чисто историко-философска перспектива е показателно, че в неговите лекции различаването *Vermögen/Kraft* винаги се обсъжда в контекста на т.нар. *Grundkraft* дебат между Волф и Крузий – галечен отглас на полифоничната схоластическа полемика между реалисти и номиналисти в полето на метафизическата психология. От екзегетична гледна точка обаче, въпросната дистинкция неизменно се основава на Кантовата латентна *Handlungstheorie*, разработвана с оглед на *Kritikume* и въвеждана с питането „Какво означава действане? [*Was heißt handeln?*]“ (Kant, 1970: 564f). Както с оглед на тези две гледни точки, така и от перспективите, набелязани в собственото ми предварително проучване, измежду шепата изследвания на Кантовата метафизика на способностите на душата и/или душевността бих открял анализа на Шефан Хесбрюген-Валтер (Heßbrüggen-Walter, 2004). Едно от достоинства на неговата интерпретация е изтъкването на значението на Кантовите разяснения, подкрепени с примери, чрез които традиционното схващане за рецептивността посредством идеята за абсолютна пасивност трябва да се разглежда като радикално преосмислено. В подкрепа на положението, че можем да мислим без противоречие активността на една пасивна субстанция (вж. бел. 11), Кант отбелязва следното: „Например представа за звук от тръба инхерира в мен чрез чужда сила, но не само, тъй като, ако нямах сила за представяне [*vim repraesentativam*], то той би могъл да звучи вечно и аз не бих могъл да имам представа. От единението на една субстанция

с груга се произвежда ефект/въздействие [*Wirkung*], а именно – представата за тръбния звук. Никога не можем да бъдем само пасивни, а по-скоро всяко страдание е в същото време действие“ (Kant, 1983: 823). Така според Хесбрюген-Валтер *Metaphysik Mrongovius* дава най-добра представа за Кантовия зрял инфлуционистки модел на каузалното взаимодействие между субстанции, напълно откъснат от престабилизма на Лайбниц, чието влияние е все още открито в лекциите му, записани от Хергер 20 години по-рано (Heßbrüggen-Walter, 2004: 173 – 175. Срв. Kant, 1983: 771; 1968: 52). Наистина, въпреки че често се илюстрира чрез библейски метафори, критическият инфлуционистки модел нито предполага, нито цели да докаже хармонизиращата активност на Бога като предусловие на каузалното взаимодействие на силите в природата, били те ментални или физически. Това обаче, което според мен той необходимо предполага, е критическо преосмислене на волфианския термин “*vis repraesentativa*”.

Така, от перспективата на подобен проект за релационистки прочит на дихотомията между рецептивност и спонтанност, предлагам да припознаем в широко използвания от Кант термин “*Erkenntnißkraft*” „понятието, което възниква от обединяването на обусловеното с неговото условие“ при синтетичното априорно погледделение на традиционното метафизическо понятие за възможност в съответствие с принципа за гостатъчното основание. За целите на подобна работна хипотеза ще приключа схематичното си изложение, като представя последната група текстови доказателства. На пръв поглед трябва да стане ясно, че те са контрапродуктивни спрямо опита ми за свърхдистинктивен прочит на Кантовата теория за способностите, тъй като очертават контурите на контекст, в който и трите динамични форми на възможността равнозначно могат да се предицират за една-единствена потенция, която окончателно специфицира познавателната сила, предопределена за нас.

Пълния текст четете във „Философия“, кн. 4/2018 г.

Рекламна тарифа

на Национално издателство за образование и наука „Аз-буки“

София 1113, бул. „Цариградско шосе“ № 125, бл. 5, тел.: 02/420-04-70, 02/420-04-71; azbuki@mon.bg; www.azbuki.bg

Вестник „Аз-буки“

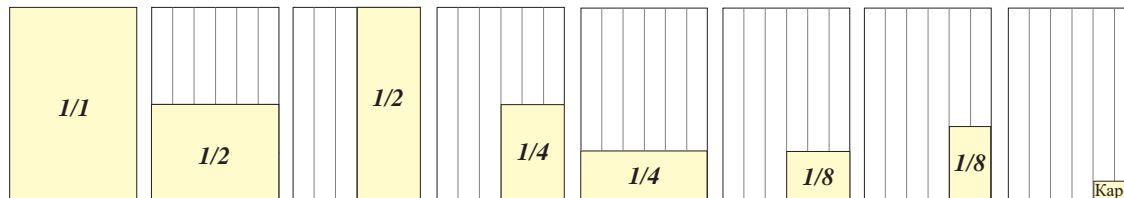
1. Стандартни карета на вътрешна страница:

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница – 256 мм/388 мм	780,00 лв.	900,00 лв.	985,00 лв.
1/2 страница – 256 мм/194 мм – 125 мм/388 мм	410,00 лв. 410,00 лв.	460,00 лв. 460,00 лв.	510,00 лв. 510,00 лв.
1/4 страница – 256 мм/97 мм – 125 мм/194 мм	230,00 лв. 230,00 лв.	258,00 лв. 258,00 лв.	270,00 лв. 270,00 лв.
1/8 страница – 125 мм/97 мм – 83 мм/147 мм	115,00 лв. 115,00 лв.	129,00 лв. 129,00 лв.	135,00 лв. 135,00 лв.
каре (83 мм x 50 мм)	30,00 лв.	43,00 лв.	45,00 лв.

2. Цени за реклама на първа и последна страница – по договаряне

3. Влагане на стандартни вложки с тегло до 20 г – 80 лв. за 1000 бр.

4. Влагане на нестандартни вложки – по договаряне.

Научно-методическите списания на издателство „Аз-буки“

1. Цена за вътрешна страница

Размер	Черно-бяло	+1 цвят	Пълноцветно
1/1 страница	90 лв.	130 лв.	180 лв.
1/2 страница	50 лв.	70 лв.	90 лв.
1/4 страница	30 лв.	45 лв.	70 лв.

2. Цена за реклама на втора, трета или четвърта корица – по договаряне.

3. Размер на една печатна страница в списанията на НИОН „Аз-буки“:

а. Обрязан формат: 167 мм x 233 мм

б. Необрязан формат: 171 мм x 240 мм

4. Влагане на вложки – по договаряне.

Забележка:

Всички посочени цени са без ДДС.

Отстъпки при брой и обем публикации или комбинирана реклама в няколко издания на издателство „Аз-буки“ – по договаряне.

Тарифата е в сила от 1 юли 2017 г.